

TASARIM VE SÜSLEME ÖĞELERİYLE TOPKAPI SARAYI PADİŞAH KAFTANLARI

*Meltem OK**

Özet

Türk kültürünün mirası, gücün, statünün sembolü Osmanlı padişah kaftanları, Osmanlı sanatı ve yaratıcılığının ne denli zengin olduğunun bir göstergesidir. Bu kaftanlar tüm dünyaya adından söz ettirmiş ve pek çok sanatçı ve tasarımcıya ilham kaynağı olmuşlardır. Osmanlı giysilerinin en başında yer alan kaftanlar, sade formuna rağmen her biri bir sanat eseri niteliğinde, araştırılmaya değer çok sayıda detayı içerisinde barındırmaktadırlar. Mükemmel kumaşları ve desenlerinin yanı sıra kalıp özellikleri, el dikişleri ve süsleme öğeleri gibi ayrıntıda gizli tasarım öğeleriyle eşsiz bir güzelliğe sahiptirler.

Yapılan bu araştırmada, oldukça basit bir forma sahip Osmanlı kaftanlarını, böylesine ihtişamlı bir görünüme ve benzersiz güzelliğe kavuşturan form ve kalıp özellikleri, dikişle yapılan süslemeler, astar ve pervaz süslemeleri, kürkle yapılan süslemeler, dar dokuma şerit, çaprast, ilmek birit ve düğmelerle yapılan süslemeler, işleme ve baskı ile yapılan süslemeler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Topkapı Sarayı Müzesi, Padişah kaftanları, T formu, aplike, çaprast

TOPKAPI PALACE SULTAN'S CAFTANS WITH ELEMENTS OF DESIGN AND DECORATION

Abstract

Ottoman Sultan's caftan that's our cultural heritage, power and statue symbol is an indication of the extent of Ottoman art and creativity richness . These caftans have become popular worldwide and they have been source of inspiration to many artists and designers. Caftans which is one of the most popular cloths of Ottoman Period that contains a rich cultural mosaic.Each one is a work of art and include many worth investigating details although it has a very simple form. In addition to excellent fabric and pattern design, pattern features, hand-stitching made with great care and attention and decorative items which are design elements that hidden in details, caftans have wonderous beauty.

* Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Moda Giyim Tasarımı Anasanat Dalı

In this research, forms and patterns features which make caftans' appearance unique and magnificien , ornaments which has been made with sewing, lining and trimming decorations, decorations which has been made by fur, card woven caprast knot, button, printing and embroidery have been scrutinized

Key words: Topkapı Palace Museum, Sultan's caftans, T form, applique, card woven caprast

Amaç ve Yöntem

Sanatta yeterlik tezi kapsamında yapılan bu çalışma, yerli ve yabancı kaynak taramasının yanı sıra Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde yapılan alan araştırmasını da içermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle padişahların iç ve dış giysilerinin bohçalanıp mühürlenerek saklanması geleneği, birbirinden değerli kaftanları günümüze taşımıştır.

Yaklaşık 2500 parçaya yaklaşan eşyanın çoğunu hil'at, kaftan ve şalvarlar oluşturmaktadır. Sayıca az olmakla beraber, çocuk giysileri (şehzade ve sultanlar) bu koleksiyonun ayrı bir özelliğidir. Kadınların giyim eşyasının ise Hazineye alınması ve saklanması gelenek olmadığından, bunlara ait bir şey yoktur. Fatih Sultan Mehmet'e ait 21 adet kaftan, Kanuni Sultan Süleyman'a ait 77 adet kaftan, I. Ahmet'e ait 13 adet kaftan, II. Osman'a ait 30 adet kaftan, IV. Murat'a ait 27 adet kaftan bulunduğu bilinirken, Fatih Sultan Mehmet'ten önceki altı hükümdara ait kaftanlar ismen belirtilmemiştir (Altay, 1979: 6).

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde bulunan padişah giysileri dünyanın en zengin koleksiyonlarından birini oluşturmakta ve bu konuda yapılan araştırmalarda orijinal giysiler üzerinde inceleme yapma imkanı sağlamaktadır. Araştırma kapsamında bu imkandan yararlanılarak, 12-15 Mayıs 2009, 27-30 Temmuz 2010 tarihleri arasında T.C. Kültür Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınarak 15. Yüzyıla ait 4, 16. Yüzyıla ait 8, 17. Yüzyıla ait 10, 18. Yüzyıla ait 6 adet padişah kaftanı detaylı olarak incelenmiştir. Bu kaftanların içerisinde II. Osman'a, IV. Mehmet'e, IV. Murat'a, I. Ahmet'e ait kaftanlar bulunmaktadır. Aralarında hangi padişaha ait olduğu belirtilmemiş olanlar da vardır.

Yapılan araştırmaya örnek oluşturması amacıyla, özellikle farklı tasarım detaylarına ve süsleme öğelerine sahip olan kaftanlar tespit edilmiştir. Dönemler arasındaki farklılığı da ortaya koyabilmek adına her dönemden örnek oluşturabilecek birkaç adet kaftanın seçimine özen gösterilmiştir. İncelenmek istenen kaftanlardan bazıları çok yıpranmış oldukları için depodan çıkarılamamışlardır. İncelenen örnekler, çalışmanın konusunu oluşturan giysi detaylarını belirtecek şekilde fotoğraflanmıştır.

GİRİŞ

Kumaşıyla, motifleriyle, ihtişamıyla tüm dünyanın hayranlığını uyandıran, günümüzde yerli, yabancı çeşitli müzelerde sergilenen ve korunan kaftanlar, çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Bugün bu giysiler Topkapı Sarayı Müzesi'nde, üç katlı olan ve eski Fatih devri mutfaklarına ait kiler ve yağhane denilen binada ısı ve rutubet derecesi ayarlanmış modern bir depoda korunmaktadır. Kaftanların ağırlıkları göz önünde tutularak, açık vaziyette tek tek profilden yapılmış ranzalara yerleştirilmiştir. Ayrıca üstleri de örtülerek dış etkenlerden korunması sağlanmıştır.

Osmanlı padişah kaftanlarının, ileri dokuma tekniğiyle oluşturulmuş mükemmel kumaşları ile ilgili pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür (Atasoy vd. 2001, Altay 1979, Tezcan 1993, Faroqhi, Neumann 2004, Gürsu 1998, İnancık 2008, Nutku 1985, Sevin 1975). Oldukça değerli bir malzeme olan ve yalnızca seçkin sınıfın tercihi ipeğin, Osmanlı padişah giysilerinde en çok kullanılan kumaş çeşidi olduğu bilinmektedir. Bu özelliğiyle, ipek üzerine yapılan her araştırma, padişah kaftanlarına da bir gönderme yapmaktadır. (Atasoy vd. 2001, Baker vd. 1996, Bilgi 2007, Scot, 1993, Sezgin ve Önlü 1994, Aytaç 2015) Osmanlı Padişah kaftanlarının değerli kumaşları kadar göz alıcı motifleri de pek çok araştırmacı tarafından irdelenmiştir. (Arık 2009, Alpat, 2010, Akpınarlı ve Balkanal 2012, Akay 2005).

Yapılan kaynak taramasında, Osmanlı padişah kaftanlarının malzeme ve desen özellikleriyle ilgili çok sayıda çalışmayla karşılaşmış, ancak kaftanların kalıp, form ve giysi tasarım detaylarıyla ilgili oldukça az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. (Atasoy vd. 2001, Görünür ve Ögel 2006, Ayrancı 2010) Lale Görünür ve Semra Ögel "Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları Ve Kullanılışları" adlı makalesinde Osmanlı kaftanlarının kalıp ve kesim özelliklerine değinerek bu kapsamda önemli bir kaynak sağlamıştır (Görünür ve Ögel, 2006: 59-68).

Bu alandaki boşluğu doldurmak amacıyla yapılan bu araştırmada, oldukça sade bir forma sahip Osmanlı padişah kaftanlarının tasarımını etkileyen ve kaftanlara görsel zenginlik kazandıran kalıp kesim özellikleri ve süsleme ögeleri gibi parametreler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Kaftanın Tanımı ve Kökeni

1299-1923 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları, Asya'dan Avrupa'ya ve Afrika'ya kadar uzanmış, kıtalar arası hüküm sürmüş ve bu büyük imparatorluk birçok kültürü içinde barındırmıştır. Osmanlı giyim kültürü, iki bin yıllık geçmişi olan, Orta Asya'nın kuzeyinde yaşamış Türklerin, göçebe atalarının giyim kültürüne dayanmaktadır (Görünür ve Ögel, 2006: 61). Kökenleri Orta Asya'ya kadar gidebilen kaftanlar Osmanlı giyim kuşamında temel giysi elemanı olarak öne çıkmaktadırlar. "T" biçiminde bir kalıba sahip bu giysiler oldukça sade bir yapıdadırlar. Benzer form özelliğine sahip giysiler çok eski dönemlerden beri pek çok uygarlık tarafından kullanılmıştır. Ancak kaftan, Osmanlı kıyafetleri içinde, oldukça önem verilen ve itibar gören bir giysi olmuş ve Osmanlı denince ilk akla gelen terimlerden biri haline gelmiştir.

"kaftan" sözünün aslının Farsça olduğu söylenmektedir. Fakat Ahmet Vefik Paşa'ya göre Farsça kaftan sözünün aslı, Türkçe kaptan'dan gelmiştir. Kaftan İran'da giyilen bir nevi pamuklu bir savaş giysisi olarak bilinmektedir. İçine ham ipek de konulmuştur. Asım Efendi'ye göre bu giyim, Türkistan'da kalmak ve Anadolu'da da çukal denilen, zırhın karşılığıdır. Kaftan Çağatay lehçesinde ise kaptan şeklinde söylenmiştir. Orta Asya lehçelerinde ise bu kelimeye pek rastlanmamıştır. Daha çok Anadolu, Kırım ve Karaim Türklerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Kaftan sözü Memlük Türk Lehçesinde de kaptan şeklinde görülmüştür. Kaftan sözünün Orta Asya Lehçelerinde bulunmamasına rağmen, Kaşgarlı Mahmud'un kaftanlardan söz açması da üzerinde durulması gereken önemli bir nokta olmuştur. Bu kaynaktan, kaftanın "kolları ve ilikleri" olduğu da anlaşılmaktadır (Ögel, 1985: 5-6).

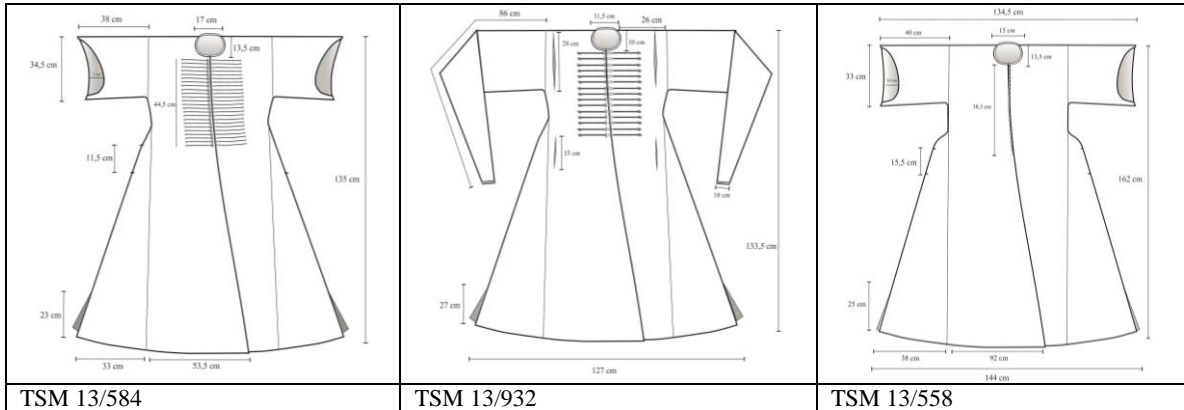
Astarlı kaftanlara “kapama”, kısa kollu üst kaftanına “salari”, yünlü kaftanlara ise “çekrek kapa” denilmiştir. Kısa cekete benzer üstlülere de “çekrek” adı verilmiştir (Tükoğlu, 2002: 150).

Farsça’da ‘haftan’, Çince ve Japonca’da (Çince:hufu, Japonca: kohuku) ya da (Çince pao, Japonca: kou) olup, uzun kollu bir elbisedir. Çeşitli renk ve biçimlerde yapılan kaftanların önleri açık olup, astarlı veya astarsız bele, diz kapaklarına veya topuklara kadar inen boylarda olabilir. Yakalar yuvarlak şekilde kapalı, yada ‘v’ şeklinde sağdan sola veya soldan sağa açıktır. Kaftanların beden kısmı vücudu sarar ve düğme ile bele kadar iliklenir veya düğmesiz olur. Belde kemer veya kuşak bulunur. Kaftan’lar, Uzakdoğu’dan Çin’e, Orta Asya, Hindistan, İran ve Türkiye’ye kadar çok geniş bir coğrafya’da giyilmekteydi (Okumura, 2002: 171).

Osmanlı Dönemi’nde özellikle padişahların gücünü gösteren bir sembol olan kaftanlar hem erkek hem kadın hem de çocuklar tarafından dış giyim olarak kullanılmıştır. Sultan kaftanları, yalnızca siyasi gücün değil; o dönemlerin ince zevkinin, Osmanlı sanatı ve yaratıcılığının da ne denli zengin olduğunun bir göstergesi olmuştur (Akay, 2005: 81).

1.Topkapı Sarayı Padişah Kaftanlarının Form ve Kalıp Özellikleri

Osmanlı padişah kaftanları, sade ve rahat bir form olan “T” formundadır. Oldukça geniş beden ölçüsüne sahip olan kaftanlar, bel hizasından aşağıya doğru üçgen şeklindeki parçalarla (peş) daha da genişletilmiştir. Kaftanlar önden açıktır ve genellikle etek uçlarının iki yanında veya arka ortada yırtmaçlar bulunmaktadır. (Şekil 1)

Şekil 1: Osmanlı padişah kaftanlarının kesim özellikleri
TSM 13/584, TSM 13/932, TSM 13/558 envanter nolu kaftanların teknik çizimle gösterimi

Kaftanların kalıbı genel olarak dikdörtgen ve üçgen parçalardan oluşmaktadır. Ancak Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde incelenen pek çok kaftan örneğinde, kalıp parçalarının bütün olarak çıkarılmadığı, her kalıp parçasının kendi içinde bölündüğü dikkati çekmiştir. (Fotoğraf 1) Kalıpların bu kadar parçalanmasının sebebi, oldukça değerli olan kaftan kumaşlarının hiçbir şekilde fire vermeden kullanılabilmesini sağlamak olabilir.

Fotoğraf 1: TSM 13/9 envanter nolu seraser kaftanın kalıp ve kesim özelliği
(Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM Arşivi)

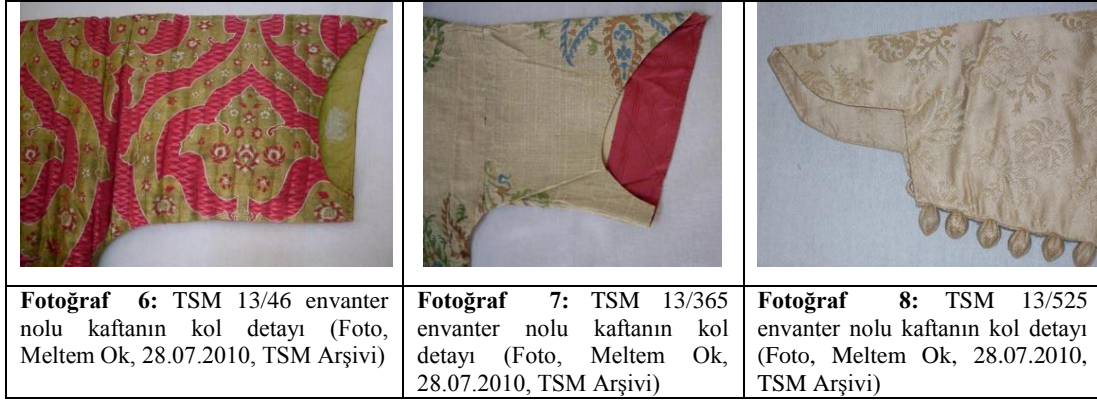
Kumaş israfını önlemek adına uygulandığı düşünülen bu yöntemin yalnızca düz kaftanlarda değil, desenli kaftanlarda da uygulandığı görülmektedir. Günümüzde, kalıpların birleştirilmesinde desenin devamlılığı dikkate alınmaktadır. Ancak incelenen kaftanların çok küçük parçalarında desen devamlılığına dikkat edilmediği, yalnızca çok büyük kalıp parçalarında dikkat edilmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Küçük parçaların birleşiminden oluşan desen karışıklığının kaftana kırkyama etkisi kattığını da söylemek mümkündür.

Osmanlı Saray kaftanlarının yaka özellikleri incelendiğinde, daha çok yuvarlak yaka (Fotoğraf 2), hakim yaka (küçük dik yaka) (Fotoğraf 3, 4) veya yüksek dik yakanın (Fotoğraf 5) tercih edildiği görülmektedir.

yaka detayı (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM)	yaka detayı (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM Arşivi)	yaka detayı (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM Arşivi)	yaka detayı (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM Arşivi)
--	---	---	---

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde incelenen ve kaynaklarda yer alan kaftan örneklerinde, hem kısa hem de uzun kollu kaftanlara rastlamak mümkündür. Kısa kollu kaftanların en dikkat çekici özelliği ise kolun ön parçasında yer alan oyuntulardır. (Fotoğraf 6, 7, 8) Bu oyuntulardan görünen arka kola ait renkli astar kumaşlar, kaftana görsel bir zenginlik kazandırmaktadır.

Kısa kollu Saray kaftanlarının bazılarında da takma kolluklar bulunmaktadır. Takma kolluklar genellikle saray toplantılarında kıyafetin daha gösterişli olması için giyilmiştir (Tezcan, 2006: 229).

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde ve çeşitli kaynaklardan incelenen kaftan örnekleri göz önüne alındığında Osmanlı Saray kaftanlarının pek çoğunda cep kullanıldığına rastlanmıştır. Kaftanlarda iki çeşit cep dikkati çekmektedir. Bunlardan biri, bedenün iki yanına veya yalnızca tek tarafına birer yırtmaçla açılan torba ceplerdir (Fotoğraf 9, 10). Diğerisi ise, sağ ve sol ön bedende açılan ilik şeklindeki ceplerdir (Fotoğraf 11, 12). Yapılan incelemelerde, cep torbalarının pamuklu kumaştan yapılmış olduğu görülmüştür. Bedendeki ilik ceplerde ise cep torbasına rastlanmamıştır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 9: TSM 13/554 (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM)	Fotoğraf10: TSM 13/305 (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM)	Fotoğraf 11: TSM 13/360 (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM)	Fotoğraf 12: TSM 13/966 (Foto, Meltem Ok, 28.07.2010, TSM)
--	--	---	---

2.Topkapı Sarayı Padişah Kaftanlarına Görsel Zenginlik Kazandıran Süsleme Öğeleri ve Teknikleri

2.1 Yorganlama (Kapitone, Fr. capitonné)

Kışlık kaftan olarak bilinen içi pamukla kaplanmış, üzerinde boyuna yollu el dikişleri bulunan kaftanlar, kapitoneli kaftanlar olarak bilinmektedir. Kapitone, kaftana sıcak tutma özelliğinin yanında, oldukça estetik bir görünüm kazandırmaktadır.

Örneğin TSM 13/305 envanter nolu sarı atlas kaftanda ve TSM 13/41 envanter nolu kaftanda görülen ince el dikişleriyle yapılmış kapitone dikişleri, kaftana boyuna çizgili desen özelliği verirken aynı zamanda kumaş üzerinde yumuşak bir doku oluşturmuştur. (Fotoğraf 13, 14)

2.2.Aplike

Aplike tekniği, yalnızca kaftan kumaşlarını desenlendirmede değil; aynı zamanda astarlarının süslenmesinde de kullanılmıştır. Örneğin Fotoğraf 15’te yer alan Şehzade Korkut’a ait, TSM 13/829 envanter nolu kaftanın astarındaki oturtma tekniği ile oluşturulmuş rumi motifler, aplikelerin ne denli incelik ve titizlikle yapılmış olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunun yanında, 15-16. Yüzyıllara ait kaftanların yaklaşık on tanesinde bulunan ve genellikle kare şeklinde olan köşe bezemeleri(Tezcan 2008: 21) de applike tekniği ile oluşturulmuştur. (Fotoğraf 12)

Osmanlı kaftanlarında İki çeşit aplike tekniği uygulandığı görülmektedir . Oturtma ve kakma oturtma tekniği. Bunlarda ilki olan *Oturtma tekniğinde* motifler genellikle, farklı renklerdeki desensiz kumaş parçalarının, yine desensiz düz renkli başka bir kumaş zemine dikilmesiyle yapılmaktadır. Aplike tekniğinin diğer bir çeşidi olan *kakma oturtmada* ise; desenler zemini oluşturan kumaştan kesilerek çıkartılır ve kenarları içeri kıvrılarak alttaki karşıt renkli kumaşa dikilmektedir (Atasoy vd., 2000: 200).

2.3.Astar ve Pervaz Süslemeleri

Osmanlı Dönemi'nde oldukça kaliteli kumaşlarla hazırlanan kaftanlar, astar ve pervaz süslemeleriyle çok daha estetik bir görünüme kavuşmuştur. Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde ve kaynaklarda incelenen kaftan örneklerinin pek çoğunun astarla kaplandığı, yaka, kol, ön kapama ve etek ucu çevresinin ise pervazla temizlendiğine rastlanmıştır. Astarsız kaftanlarda ise mutlaka pervaz kullanılmıştır. Pervaz, kaftan kenarlarının düzgün bir şekilde çevrilmesine yardımcı olmanın yanında, oldukça dekoratif bir görünüme sahiptir. Pervazlarda genellikle canlı renklerdeki atlas canfes veya tafta kumaşların kullanılmış olduğu görülmektedir. Örneğin Fotoğraf 17'de yer alan siyah çuha kaftanın yaka ve yırtmaç pervazı oldukça dekoratif bir şekilde kesilmiş ve pervaz çevresine sarı renk dar dokuma kumaşla biye geçirilmiştir.

Fotoğraf 17: TSM 13/234 envanter nolu kaftanın pervaz süsleme detayı, TSM 13/234
(Foto, Meltem Ok, 29.07.2010, TSM Arşivi)

2.4.Kürkle Yapılan Süslemeler

Osmanlı Padişah kaftanlarına, hem soğuktan koruması hem de çok daha ihtişamlı bir görünüme kavuşması için kürkler ilave edilmiştir. Kapaniçe adı verilen bu kaftanların içi kürklü, dışı seraser, atlas, gezi gibi kıymetli kumaşlarla kaplı, uzun kollu, önden açık, kıymetli taşlarla süslü düğmeli ve yanları yırtmaçlıdır. Kapaniçelerde daha çok samur, kakum, foyum cinsi kürkler tercih edilmiştir (Altay, 1979: 6).

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde incelenmiş TSM 13/13 envanter nolu kapaniçede, kürkün kuyruk kısımlarının kesilmeden kullanılmış olduğu dikkat çekicidir. Bu astar, kaftana işlevselliğinin yanında oldukça estetik bir görünüm verilmiştir. (Fotoğraf 18)

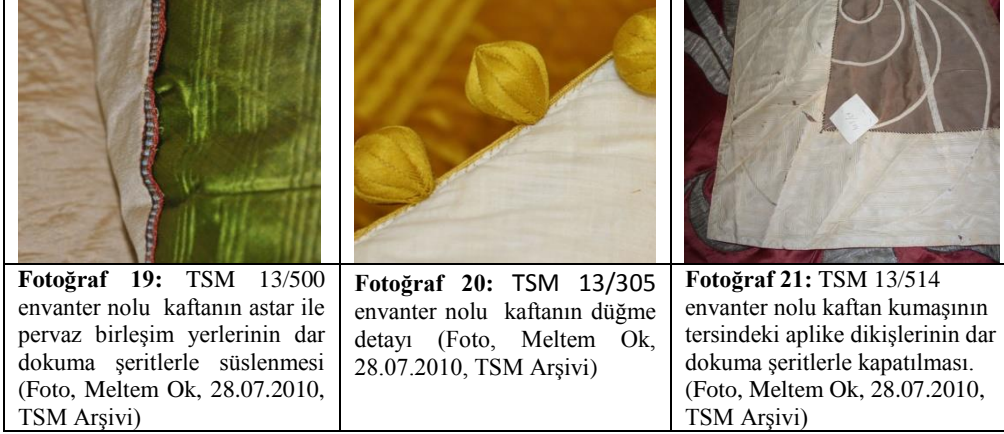

Fotoğraf 18: TSM 13/13 envanter nolu kaftanın kürk astar detayı, TSM 13/13
(Foto, Meltem Ok, 29.07.2010, TSM Arşivi)

2.5.Dar Dokuma Şerit, Çaprast, İlmek Birit ve Düğmelerle Yapılan Süslemeler

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde ve kaynaklarda yer alan kaftan örnekleri incelendiğinde; Osmanlı kaftanlarının, ibrişim kordonlarla, dar dokumalarla, çaprast, ilmek birit ve düğmelerle süslenmiş olduğu görülmektedir. (Fotoğraf 19, 20, 21) İncelenen astarlı kaftanların bazılarında, astar ile

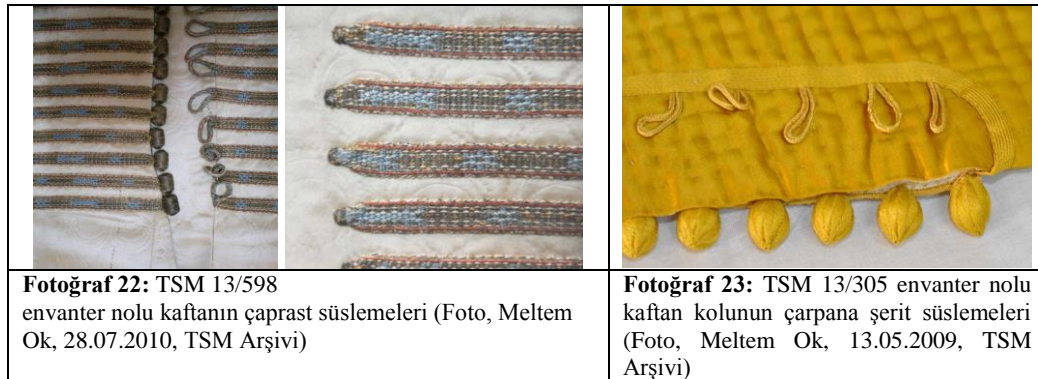
pervaz birleşim yerlerinin ipek ibrişim kordonlarla veya dar dokuma şeritlerle süslenildiği dikkati çekmiştir.

Bunun yanında, özellikle astarsız kaftanlarda, kalıp parçalarının birleşim yerlerinin dar dokuma şeritlerle kapatıldığına rastlanmıştır (Fotoğraf 21). Bu şeritlerin, dikiş yerlerini korumanın yanında süsleme unsuru olarak da kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Padişah kaftanlarında sıkça rastlanan diğer bir süsleme çeşidi ise çaprastlardır. Her iki yanda karşılıklı olarak yer alan bu ince dokuma şeritlerin sağ tarafı düğmelerle, sol tarafı ise ilmeklerle sonlanmaktadır. (Fotoğraf 22)

Çaprast, düğme gibi süslemeleri yapan zanaatkarlara kazzaz (Arapça ipek iplik çekicisi) adı verilmiştir. Süslemelerde, giysilerle aynı renkteki ipliklerin kullanılmış olması ve bazılarının klaptanlarla bezenmesi, 16. Yüzyıldan itibaren Ehl-i Hiref'e dahil edilen kazzazların, dokumacılar ve terzilerle işbirliği yaptığını düşündürmektedir (Atasoy vd., 2000: 200).

Çarpına ile yapılan dar dokumaların yalnızca ön kapamalarda değil aynı zamanda kol uçlarında da kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 23).

2.6.İşleme İle Yapılan Süslemeler

Osmanlı Sarayı'nda 15. ve 16. Yüzyıllardaki gösterişli yaşamın en belirgin özelliği olan işleme sanatının kısa zamanda bütün Anadolu'ya yayıldığı ve benimsendiği bilinmektedir. TSM 13/738 envanter nolu I. Süleyman'ın oğlu Mehmet'e ait tören kaftanının, ön kapama, yaka ve kol çevresi, altın dival işlemeli bordürle süslenmiştir. Saray zerduzlar tarafından yapıldığı düşünülen altın veya gümüş tellerle işlenmiş şeritlerle bezeli bu tören kaftanı oldukça ihtişamlı bir görünüme sahiptir (Fotoğraf 24).

Ehli Hiref defterlerinde adları "Cemaat-i Zerduzan-ı Hassa" olarak geçen zerduzlar, sirmakeşlerin üretmiş olduğu altın, gümüş telleri veya klaptanları kullanarak işleme yapmışlardır (Yaman, 2008: 49).

Fotoğraf 24: 1. Süleyman'ın oğlu Mehmet'e ait dival işleme bordürlü tören kaftanı
(URL 1, 2012)

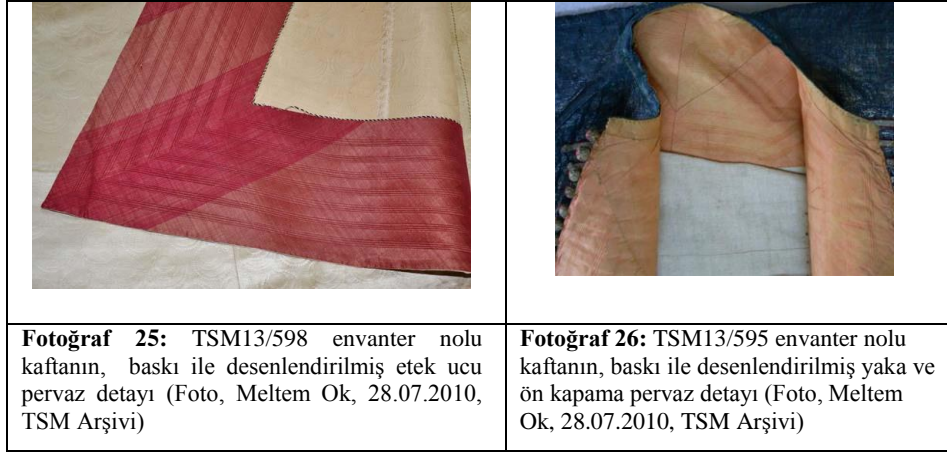
2.7.Baskı İle Yapılan Süslemeler

Osmanlı Döneminde, çekmeli tezgahlarda dokunan oldukça değerli kumaşların yanında, gücü tezgahlarında dokunmuş çeşitli düz dokumalar, özellikle de baskı, dikiş veya aplike teknikleriyle desenlendirilmişlerdir.

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde ve kaynaklardan incelenen baskı ile desenlendirilmiş kaftan örneklerinde genellikle atlas kumaşın tercih edildiği görülmüştür.

Bu teknikle detaylı ve çarpıcı desen etkileri yaratılmıştır. Bu desenler arasında, paralel çizgiler, serviler, kemerler, ağaçlar, tavus kuşu tüyleri, yıldızları çevreleyen dalgalı verev çizgiler, lale, yapraklar ve rozetler yer almaktadır. Bu süreçte ısı kullanımıyla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır (Atasoy vd., 2000: 200).

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Arşivi'nde incelenen ve kaynaklarda yer alan kaftanların büyük çoğunluğunda pervaz kumaşlarının baskı ile desenlendirildiği ve bu desenlerin genellikle çizgili desenler olduğu görülmüştür (Fotoğraf 25, 26).

Düz dokunmuş ipek kumaşlara uygulanan baskı çeşitlerinden biri de altın ve gümüş basma yöntemidir (Fotoğraf 27, 28).

Desensiz ipek ve gümüş boya basma yöntemi, 1582 tarihli Surname metninde kaydedilmiştir. İranlı zanaatkarların, tafta ve atlas üzerine, altın kabartma desenli kemha izlenimi vermek için, benzer bir teknik kullandıkları da kaydedilmiştir (Atasoy vd., 2000:, 200).

Osmanlı kaftan kumaşlarında kullanılan diğer bir baskı yöntemi ise Muare (Fr.Moiré, Arapça mukhayyar, bilerek istiyerek sözcüğünden) olarak da adlandırılan hareli kumaş üretimidir (Atasoy vd., 2000:200).

Değerli kaftanlarda kullanılmak üzere düz dokunmuş ipek kumaşların üzerine baskı tekniği ile uygulanan hare, kumaşa oldukça şık ve gösterişli bir görünüm kazandırmaktadır.

SONUÇ

Araştırma kapsamında Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Giysileri Deposu'nda incelenen kaftanların çok geniş beden ölçülerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu kesim özelliğiyle kaftan, giyen padişahı çok daha heybetli bir görünüme kavuşturmuştur. Büyük bir titizlikle elde dikilen kaftanlar, mükemmel kumaşları, desenleri, renklerinin yanı sıra ön kapama detaylarıyla, aplike işleme baskı gibi süsleme öğeleriyle muhteşem bir görünüme sahiptirler.

Dış güzelliğinin yanında, içinin görünümüne de büyük önem verilen Padişah Kaftanları, astarlı veya astarsız olarak iki şekilde dikilmiştir. Astarsız kaftanlarda yaka, kol, ön kapama ve etek ucu çevresinin pervazla temizlendiği görülmüştür. Astar ile pervaz birleşim yerleri çoğunlukla ipek ibrişim kordonlarla veya dar dokuma şeritlerle süslenmiştir. Genellikle kaftan kumaşına zıt canlı renklerdeki kumaşlardan dikilen pervazlar, işlevselliğin yanında kaftana oldukça estetik bir görünüm kazandırmıştır. Özellikle 16. ve 17. Yüzyıllara ait kaftanlar gerek kumaşlarıyla gerekse süsleme detaylarıyla çok daha ihtişamlı bir görünüme sahiptirler.

Yapılan gözlemler ve araştırmalar, Osmanlı kaftanlarının eşsiz ve muhteşem görünümünde, yalnızca çok kaliteli kumaşlarının ve desenlerinin değil; bunun yanında, kalıp özelliklerinin, kalıp özelliklerindeki ince detayların, el dikişlerinin, aplikelerin, astar, pervaz süslemelerinin, işleme ve baskı ile yapılan süslemelerinin de çok büyük bir payı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmada, 16. ve 17. Yüzyıla ait kaftanların çoğunda aplike, kapitone, astar ve pervaz, kürk gibi pek çok süsleme öğesinin kullanıldığı gözlenirken, 18. Yüzyıla ait kaftanların süslemelerinde sadeleşme dikkati çekmektedir. 18. Yüzyılın sonlarına doğru gittikçe azalan bu süsleme unsurları, 19. Yüzyılın başlarında yalnızca

astar, parvaz süslemeleri ve düğme ilmek birit gibi kapama süslemeleri olarak kendini göstermektedir.

Her detayı ince zevkin ürünü olan Osmanlı padişah kaftanlarını, tüm yönleriyle irdelemek, Türk kültürünün zenginliğini bir kere daha gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

- AKAY,Fusun.,“Hem Stil Hem Statü/Style and Status, Padişah Kaftanları/Caftans of the Sultans”, Skylife Dergisi, Aralık/December 2005
- AKPINARLI Feriha,BALKANAL Zeynep. “16-18. Yüzyıllarda İstanbul’da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Balkan Özel Sayısı-I, 2012
- ALPAT Fatma Engin, “Osmanlı İmparatorluğunun 15. Yüzyıl Ve 18. Yüzyıllar Arası Saray Kumaşlarında Kullanılan Bitkisel Üslup”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 4(1), 2010
- ALTAY,Fikret.Kaftanlar, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık, Topkapı Sarayı Müzesi:3 Yapı Kredi Kültür Sanat Hizmeti, 1979
- ARIK Sibel, “Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt.6, Sayı:1, 2009
- ATASOY,Nurhan,DENNY Walter, B.,MACKIE Louise W., TEZCAN Hülya. İpek, Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: TEB İletişim ve Yayıncılık A.Ş., 2001
- AYTAÇ Ahmet,“Osmanlı Dönemi’nde Bursa İpekçiliği, Dokumacılık Ve Bazı Arşiv Belgeleri”, Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-Yıl: 2015, Sayı: 13, 2015
- BAKER Patricia,TEZCAN Hülya,WEARDEN Jennifer. Silks For The Sultan’s, İstanbul: Ertuğ&Kocabıyık (Borusan), 1996
- BİLGİ, Hülya, Osmanlı İpekli Dokumaları Çatma ve Kemha, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş., 2007
- Erişim Tarihi: 02.01.2012
- FAROQHI Suraiya, NEUMANN K., Christoph; Ottoman Costumes From Textile to Identity, İstanbul : Eren Yayıncılık Ltd, , 2004
- GÖRÜNÜR Lale, ÖGEL Semra. “Osmanlı Kaftanları İle Entarinin Farkları ve Kullanılışları”, İtü Dergisi/b, Sosyal Bilimler, Cilt:3, Sayı:1, Aralık 2006
- GÜRSU,Nevber, Türk Dokumacılık Sanatı, Çağlar Boyu Desenler, İstanbul: Redhouse Yayınevi, 1998

- İNANCIK, Halil, Türkiye Tekstil Tarihi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008
- KOZBEKÇİ Ayrancı Selda. "17.-18. Yüzyıl Döneminde Osmanlı Kaftanları Ve Japon Kimonoları Üzerine Karşılaştırmalı Çözümlemeler", Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, D.E.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2010
- NUTKU,Özdemir, "Onyedinci Yüzyılda Saray Kumaşları", Tarih ve Toplum Dergisi, İstanbul: İletişim Yayınları, Sayı 22, Ekim 1985
- OKUMURA, Sumiyo,"Türk Kaftanının Kökeni ve Uzakdoğu ile Karşılaştırma", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyon Bildirileri, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002
- ÖGEL, Bahaeddin. Türk Kültür Tarihine Giriş V, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985
- SCOT, Philippa. The Book of Silk, Londra: Thames and Hudson Ltd, , 1993
- SEVIN, Nurettin. "Saray Kaftanları", Sanat Dünyamız, Yıl: 1, Sayı:3, İstanbul, 1975
- SEZGİN,Şerife,ÖNLÜ,Nesrin, "Osmanlı Klasik Dönem İpekli Saray Kumaşları", Tekstil ve Mühendis, Yıl:8, Sayı: 43-44, Tekstil ve Mühendis TMMOB Tekstil Mühendisleri Odası Yayını, 1994
- TEZCAN, Hülya, Atlaslar Atlası, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993
- TEZCAN, Hülya, Osmanlı Sarayının Çocukları, İstanbul: Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, MAS Matbaacılık A.Ş., 2006
- TEZCAN, Hülya, Sarayın Terzisi, M.Palma, D.Lena, P.Parma, İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş., 2008
- TÜRKOĞLU, Sabahattin, Tarih Boyunca Anadolu' da Giyim Kuşam, İstanbul: Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Yayınevi, 2002
- URL-1, 2012. <http://www.frntr.com/tarih/433098-osmanlida-kaftan-resimleri.html>.
Erişim Tarihi: 20.06.2012
- URL-2, 2012 Nurhan Atasoy Koleksiyonu'ndan, <http://www.turkishculture.com>,
Erişim Tarihi: 02.01.2012